

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja

VARHAISKASVATUKSEN OPETTAJIEN LIITTO
SMÅBARNSPEDAGOGIKENS LÄRARFÖRBUND

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja

Päivi Pihlaja

Dosentti, yliopistonlehtori, KT

ja VOL:n koulutuspoliittinen työryhmä:

Johanna Karlsson

Jaana Lahdenperä-Laine

Tarja Mankinen

Anitta Pakanen

Ritva-Liisa Pihlainen

Salla Sutinen

Thea Venho

Julkaisija: Varhaiskasvatuksen Opettajien Liitto VOL
Taitto: Print Line Helsinki Oy
Paino: PunaMusta, 1. painos, 3.500 kpl, 8/2022

Sisältö

Lukijalle	5
Erityisopetus ja lapsen tuki varhaiskasvatuksessa	6
Erityisopettaja laadukkaan varhaiskasvatuksen osana	8
Erityisopettajan osaamisalueet	10
Erityisopettaja eri tehtävissä	11
Lapsiryhmässä toimiva erityisopettaja	11
Päiväkodin tai päiväkotien yhteinen erityisopettaja.....	12
Konsultoiva ja ohjaava erityisopettaja.....	12
Varhaiskasvatuksen järjestäjän asiantuntijatehtävässä toimiminen.....	13
Erityisopettajan koulutus	14
Varhaiskasvatuksen tuen ja erityisopetuksen säännökset	16
Viitteet ja muita keskeisiä säädöksiä.....	18

Lukijalle

Suomalainen koulutus ja varhaiskasvatus osana koulutuspolkua nojaa tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Varhaiskasvatus korostaa lapsuuden itseisarvoa ja jokaisen lapsen ainutlaatuisuutta, sekä sitä, että jokainen lapsi on arvokas. Lapsella on oikeus turvalliseen lapsuuteen varhaiskasvatuksessa ja oikeus kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeen. Lisäksi lapsella on varhaiskasvatuslain muutosten (16.6.2021/1183) mukaan oikeus yleiseen, tehostettuun ja erityiseen tukeen. Oikeudella tukeen on vahvistettu lapsen oikeusturvaa ja luotu vahvempi lainsäädännöllinen ja käsitteellinen jatkumo varhaiskasvatuksesta esi- ja perusopetukseen.

Tässä esitteessä kerrotaan erityispedagogiikan asiantuntijoista; varhaiskasvatuksen erityisopettajista ja heidän työstään, koulutuksestaan ja osaamisestaan. Esitteen on julkaissut Varhaiskasvatuksen Opettajien Liitto (VOL).

Erityisopetus ja lapsen tuki varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatus on suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, joka ottaa huomioon ryhmäkontekstissa yksittäisten lasten oppimisen, kehityksen ja hyvinvoinnin tarpeet.

Varhaiskasvatuslain (540/2018) muutosten tavoitteena on vahvistaa lasten tasavertaista oikeutta kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tukeen. Tuen tulee olla oikea-aikaista, varhaista, ennakoivaa ja lasten tarpeiden mukaista. Varhaiskasvatus toteutuu inklusiivisten arvojen ja periaatteiden mukaisesti. Periaatteisiin uusitun Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus 2022) mukaan kuuluu kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys. Näiden periaatteiden ja arvojen toimeenpano on inklusiivista varhaiskasvatusta, jonka toteutumista tukevat varhaiskasvatuksen erityisopettajat.

Inklusiiossa on kyse tasa-arvoon pohjaavasta kasvatuksesta ja koulutuksesta, jossa mahdollistetaan osallisuus ja johon kaikkia kannustetaan ja ohjataan. Tämän lisäksi syrjimyksen käytännöt ovat poissa ja yhdenvertaisuuden periaatetta tutkitaan ja noudatetaan. Erilaisuus, vammaisuus tai ylipäättään moninaisuus on rikkaus, jota vaalitaan ja josta iloitaan. Kilpailullisuuden on korvannut yhteisöllisyys ja yhteenkuuluvuuden edistäminen.
(Pihlaja 2021.)

Varhaiskasvatuksen tuen tasot – yleinen, tehostettu ja erityinen tuki – rakennetaan toimivaksi ja joustavaksi kokonaisuudeksi. Lähtökohdiana on kaikille lapsille yhteinen varhaiskasvatus, jossa jokaisella lapsella on oikeus saada yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa ja hyvinvointinsa edellyttämää

yleistä tukea omassa lapsiryhmässään. Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen edellytyksenä on laadukas pedagoginen ja erityispedagoginen osaaminen ja toiminta, huolenpito lasten hyvinvoinnista sekä henkilöstön sitoutuminen inklusion periaatteisiin. Varhaiskasvatuksen erityisopettajalla on roolinsa kaikilla tuen tasoilla.

Varhaiskasvatukseen erityisopettaja tuo varhaiskasvatukseen erityispedagogiikan asiantuntemusta. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan tehtävänä on vaikuttaa oppimisympäristöön siten, että kaikilla lapsilla on mahdollisuus kasvaa, kehittyä ja oppia yhteisessä ympäristössä. Keskeistä on lasta arvostava asenne ja jokaisesta lapsesta iloitseminen sekä rakentava yhteistyö niin varhaiskasvatuksessa, lasten huoltajien kuin varhaiskasvatuksen muiden yhteistyötahojen kanssa.

On tärkeää, että lasten tuen tarpeet tunnistetaan mahdollisimman varhain ja lapselle järjestetään hänen kehitystään, oppimistaan ja hyvinvointiaan edistävä varhaiskasvatusympäristö sekä muu tarvittava tuki.

Varhaiskasvatuksen opettaja varmistaa laadukkaan varhaiskasvatuksen ja toteuttaa sitä yhdessä muun henkilöstön kanssa. Erityisopettajat ovat varhaiskasvatuksen erityisopetuksen asiantuntijoita ja tuovat lasten tuen tarpeisiin liittyvän osaamisensa lasten, varhaiskasvatuksen työntekijöiden ja perheiden käyttöön.

Erityisopettaja laadukkaan varhaiskasvatuksen osana

Varhaiskasvatuslain (540/2018) mukaan lapsella on hänen tuen tarpeensa sitä edellyttäessä oikeus saada varhaiskasvatuksen erityisopettajan antamaa opetusta ja henkilöstön konsultaatiota.

Kunnan, kuntayhtymän ja yksityisen palveluntuottajan on huolehdittava, että varhaiskasvatuksessa on riittävä määrä tässä luvussa säädettyä eri kelpoisuusvaatimukset täyttävää henkilöstöä, jotta varhaiskasvatukselle säädetyt tavoitteet voidaan saavuttaa ja jotta myös vammaisten ja muiden lasten tuen tarpeisiin vastataan. Kunnan käytettävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja.
(Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 25§.)

Normiohjaus luo suuntaviivat varhaiskasvatuksen järjestämiselle ja tuen rakenteille. Näitä ovat lapsiryhmän koon pienennys ja esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajan, opettajan tai avustajan lisääminen lapsiryhmään. Kokoaikaista erityisopetusta lapsi voi saada myös esimerkiksi integroidussa tai erillisessä erityisryhmässä. Rakenteellisten tukitoimien lisäksi keskeistä ovat pedagogiset sekä hoidolliset ja kuntoutukselliset tukitoimet lapsen varhaiskasvatuksessa.

Esiopetusikäisten sekä oppivelvollisuusikäisten erityisopetuksesta säädetään perusopetuksen säädöksissä. Esiopetuksen erityisopettajan tehtävät ovat suurelta osin samankaltaisia kuin varhaiskasvatuksessakin.

Varhaiskasvatuksen Opettajien Liitto korostaa varhaiskasvatuksen erityisopettajien palvelujen kehittämistä ja palvelujen tuomista lasten lähelle ja arkeen. Lapsilla tulee tarvittaessa olla mahdollisuus jokapäiväiseen ja kokoaikaiseen erityisopetukseen, jota antaa erityisopettaja.

Varhaiskasvatuslain (540/2018, muutokset 16.6.2021/1183) mukaan varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan kaikilla tuen tasoilla. Erityisopettajien työmäärän ja toimialueiden tulee olla kohtuullisia. Osaamiseen kohdistuvat vaatimukset ovat moninaisia, jonka vuoksi varhaiskasvatuksen erityisopettajien kelpoisuusvaatimuksena tulee olla kasvatustieteen maisterin tutkinto.

Varhaiskasvatuslakia muutettaessa hallituksen esityksessä (HE 148/2021 vp) varhaiskasvatuslain

muuttamiseksi tuotiin esiin seuraavia varhaiskasvatuksen erityisopetukseen liittyviä seikkoja:

- ✓ Pedagogisia järjestelyjä ovat esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultoiva tai jaksottainen tuki, osa-aikainen erityisopetus tai yhteisopettaminen.
- ✓ Erityisopettajan antama tuki olisi lapsi- ja/ tai ryhmätasoisesti annettavaa opetusta. Tuki voi olla myös konsultatiivista tukea, jolloin tuki kohdentuisi lapsen ryhmän henkilöstölle ja/ tai lapsen huoltajille.
- ✓ Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan, esimerkiksi tuen tarpeen muuttuessa.

Erityisopettajan osaamisalueet

Erityisopettajilla on varhaiskasvatuksessa erityispedagogiikan asiantuntijan tehtävä ja osaamiseen kohdistuvat odotukset ja vaatimukset ovat moninaisia. Erityisopettajan työ on yhtä lailla lapsen kehityksen, oppimisen ja kasvun ohjaamista kuin perheiden ja varhaiskasvatuksen opettajan ja muun henkilöstön tukemista ja ohjaamista.

Varhaiskasvatuksen erityisopettajan työssä vaadittavaa osaamista on muun muassa:

- ✓ lapsen tyypillisen kehityksen ja oppimisen tuntemus
- ✓ lapsen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin arviointi
- ✓ pedagoginen suunnittelu, toteutus ja pedagogiikan arviointi erilaisissa oppimisympäristöissä

- ✓ tuen tarpeiden tunnistaminen lapsen kehityksessä, oppimisessa ja hyvinvoinnissa sekä tuen suunnittelu ja toteuttaminen
- ✓ henkilöstön konsultointi ja erityispedagoginen ohjaus
- ✓ huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö ja ohjaus lasten kasvatustehtävässä
- ✓ monitoimijainen ja verkostomainen työote
- ✓ perhelähtöinen työote ja perheille tarjottavien palveluiden tuntemus
- ✓ normiohjauksen (kuten lait, opetus-suunnitelmat), oman organisaation ohjeistusten sekä käytettävien pedagogisten asiakirjojen tuntemus

Erityisopettaja eri tehtävissä

Varhaiskasvatuksen järjestäjien ja tuottajien moninaisuus sekä erilaiset varhaiskasvatuksen toimintamuodot vaikuttavat myös erityisopettajan tehtäväkokonaisuuteen. Lähtökohtana varhaiskasvatuksen järjestämisessä ja tehtäväkokonaisuuksien muodostamisessa tulee olla lasten tuen tarpeisiin vastaaminen asiantuntevin, riittävin ja tarkoituksenmukaisin tuen muodoin.

Erityisopettajat toimivat muun muassa:

- ✓ päiväkodin kokoaikaisena erityisopettajana lapsiryhmissä
- ✓ päiväkodin osa-aikaisena erityisopettajana ja opettavat yhdessä lapsiryhmän oman opettajan kanssa
- ✓ päiväkodin tai päiväkotien yhteisenä erityisopettajana
- ✓ kunnan, kuntayhtymän tai yksityisen palvelutuottajan konsultoivana erityisopettajana ohjaten varhaiskasvatuksen henkilöstöä tuen asioissa

- ✓ päiväkodin johtajina tai pedagogisina johtajina
- ✓ varhaiserityisopetuksen asiantuntija- ja johtotehtävissä (koordinointi-, hallinto- tai suunnittelutehtävät)
- ✓ erityisopettajina esiopetuksessa ja kouluissa
- ✓ erityisopettajina ja asiantuntijoina mm. sairaaloissa

Lapsiryhmässä toimiva erityisopettaja

Erityisopettajat toimivat opettajina varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen lapsiryhmissä. Nämä ryhmät ovat yleisimmin integroituja erityisryhmiä tai erillisiä erityisryhmiä, mutta erityisopettaja voi toimia myös yleisessä/tavallisessa lapsiryhmässä toisena opettajana. Erityisopettaja toimii työtiimensä vetäjänä ja vastaa ryhmänsä lasten erityispedagogisesta arvioinnista sekä toiminnan suunnittelusta, arvioinnista

ja toteutuksesta niin lapsen, pienryhmän kuin koko ryhmän tasolla. Hän vastaa, että yhteistyö huoltajien sekä eri asiantuntijatahojen kanssa toteutuu. Lisäksi hän ohjaa oman ryhmänsä henkilökuntaa ja toimii mahdollisuuksien mukaan päiväkodin pedagogisen toiminnan asiantuntijana ja kehittäjänä.

Päiväkodin tai päiväkotien yhteinen erityisopettaja

Päiväkodin erityisopettaja toimii laaja-alaisena erityisopettajana ilman omaa lapsiryhmää. Työnkuva vaihtelee ryhmä- ja päiväkotikohtaisesti sekä myös toimintakausittain lasten ja henkilökunnan tarpeiden mukaan. Erityisopettaja toimii päiväkodin erityispedagogisen toiminnan asiantuntijana ja kehittäjänä; hän konsultoi ja opastaa varhaiskasvatuksen opettajaa ja muuta henkilökuntaa. Hän osallistuu lasten tuen arviointiin ja suunnittelee erityistä tukea tarvitsevien lasten ohjausta yhdessä lasten oman ryhmän opettajan kanssa. Tämän lisäksi hän konsultoi muuta henkilöstöä ja tekee yhteistyötä perheiden kanssa.

Päiväkodin erityisopettaja voi antaa myös pienryhmäopetusta, suunnitella interventioita ja toimia yhteisopettajana lapsiryhmässä. Tällöin toteutuu osa-aikainen erityisopetus. Lasten tuen arviointi ja osallistuminen lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan onnistuu, mikäli työn laajuus tämän mahdollistavat.

Konsultoiva ja ohjaava erityisopettaja

Varhaiskasvatuksen opettajat voivat tarvita tukea lasten tuen tarpeiden arvioinnissa ja tuen toteuttamisessa osana varhaiskasvatusta. Tällöin erityisopettaja voi toimia konsultoivana työntekijänä ja yhdessä opettajan ja muun henkilöstön sekä huoltajien kanssa selvittää tilannetta ja miettiä ratkaisuvaihtoehtoja. Konsultaatiot voivat olla kertaluontoisia tai tapahtua useammin kuin kerran.

Varhaiskasvatuksen toimintaa ”ohjaava” erityisopettaja suuntaa kehittämistyötä ja suunnittelee konsultaatiota pidempiä

prosesseja. Useiden varhaiskasvatustyöyksiköiden tukeen liittyvät työnohjaukselliset ryhmät ovat mahdollisia.

Arjen vastuu tukea tarvitsevan lapsen kasvun ja oppimisen tuesta on aina lapsen oman ryhmän opettajalla. Erityisopettajan tehtävä on myös konsultoida ja opastaa koko päiväkodin henkilökuntaa. Konsultoiva erityisopettaja selvittää ja organisoii tukitoimia alueen tai kunnan tasolla ja järjestää yksittäisen lapsen, lapsiryhmän tai päiväkodin lasten tarvitsemat tukitoimet yhteistyössä opettajan, perheiden, muun henkilöstön sekä eri asiantuntijatahojen kanssa luontevaksi osaksi varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen järjestäjän asiantuntijatehtävässä toimiminen

Erityisopettaja voi toimia myös kunnan tai sen osa-alueen, kuntayhtymän tai yksityisen palveluntuottajan varhaiskasvatuksen erityisopetuksen asiantuntijana. Hänen tehtävänä on toimia tukea tarvitsevien lasten varhaiskasvatuksen valmistelu-,

suunnittelu- ja konsultointitehtävissä useasta varhaiskasvatuksen toimintayksiköstä koostuvalla alueella. Tyypillisimmin asiantuntijana toimiva erityisopettaja vastaa alle kouluikäisten, esiopetusikäisten ja pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin kuuluvien lasten tuen järjestelyistä päiväkodeissa. Vastuualue vaihtelee kunnittain.

Tämän tyyppinen työ sisältää muun muassa seuraavia tehtäväkokonaisuuksia:

- ✓ tuen tarpeiden selvittäminen alueellaan
- ✓ henkilöstön tuki, ohjaus ja jatkuva oppiminen
- ✓ edellä mainittujen tehtävien perusteella suunnittelu ja kehittämisen toimeenpaneminen
- ✓ hallinnolliset tehtävät, kuten asiantuntijakuuleminen ja tuen päätösten seuranta
- ✓ esiopetuksen oppilashuoltoryhmän toimintaan osallistuminen, varhaiskasvatuksen tuen kuntatason ryhmän koordinointi tai siihen osallistuminen

Erityisopettajan koulutus

Varhaiskasvatuksen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista säädetään varhaiskasvatuslaissa (540/2018). Kelpoisuusvaatimuksena varhaiskasvatuksen erityisopettajan tehtäviin on:

- ✓ kelpoisuus varhaiskasvatuksen opettajan tehtävään, jonka lisäksi on suoritettu erityisopetuksen tehtäviin ammatillisia valmiuksia antavat opinnot, joista säädetään valtioneuvoston asetuksella; tai
- ✓ kasvatustieteen maisteri pääaineena erityispedagogiikka (varhaiserityisopettajan koulutus).

Henkilö, jolla on opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetussa asetuksessa säädetty esiopetuksen opettajan kelpoisuus ja joka on suorittanut siinä säädetyt

erityisopettajan opinnot, on kelpoinen antamaan erityisopetusta esiopetuksen oppilaille. Perusopetuksen kehitysvammaisille oppilaille erityisopetusta antavalta opettajalta edellytetään soveltuvaa korkeakoulututkintoa sekä erityisopettajan opintoja. Opettaja, joka on kelpoinen antamaan erityisopetusta perusopetuksessa, on kelpoinen myös esiopetuksen erityisopetukseen.

(Asetus opetustoimen kelpoisuusvaatimuksista 986/1998)

Yliopistossa suoritettavat erityisopettajan ammatillisia valmiuksia antavat opinnot voi suorittaa eri polkuja käyttäen. Opinnot voi suorittaa esimerkiksi varhaiskasvatuksen opettajaopintojen ja joidenkin työvuosien jälkeen. Jossain yliopistoissa on myös mahdollisuus varhaiskasvatukseen suuntautuissa

kasvatustieteen maisteriopinnoissa suorittaa erityisopettajaopinnot. Opinnot ovat laajuudeltaan 60 opintopistettä ja ne opiskellaan yhdessä muiden erityisopettajaksi opiskelevien kanssa. Opintoista suuri osa on kaikille erityisopettajaksi opiskeleville yhteisiä opintoja. Suuntautuminen alle kouluikäisiin ja esiopetusikäisiin tapahtuu muun muassa erillisten kurssien, opetusharjoittelun ja opintotehtävien kautta. Erityisopettajan opinnot sisältävät muun muassa erityispedagogiikan oppiaineen perus- ja aineopintoja. Jyväskylän yliopistossa on lisäksi vuodesta 1997 alkaen järjestetty maisteritasoista varhaiserityispedagogiikan koulutusta.

Erityisopettajakoulutusta saavat järjestää ne yliopistot, joissa on asetuksella määritelty oikeus antaa erityispedagogiikan opetusta syventäviin opintoihin asti. Näitä ovat Jyväskylän, Helsingin, Joensuun, Turun, Oulun yliopistot, Åbo Akademi sekä vuodesta 2022 alkaen Lapin yliopisto.

Varhaiskasvatuksen tuen ja erityisopetuksen säännökset

Varhaiskasvatukselle ja erityisopetukselle sekä tuen toteuttamiselle asetetut odotukset ovat suuret. Varhaiskasvatuksen erityisopettajilta edellytetään lasten tuen tarpeiden arvioimista ja tunnistamista, lasten kehityksellisten ja oppimiseen liittyvien pulmien ehkäisemistä ennalta, lasten tuen tarpeisiin vastaamista, erilaisten interventioiden tai erityispedagogisten menetelmien tuntemusta, perheiden tukemista lasten kasvatuksessa sekä varhaiskasvatuksen muun henkilöstön tukemista ja ohjaamista sekä kunnan tason asiantuntemusta. Sen lisäksi että varhaiskasvatuksen erityisopettajalta edellytetään monipuolista etenkin erityispedagogista ja tuen tasoihin liittyvää osaamista, myös varhaiskasvatuksen opettajan työnkuvan ja osaamisen

vaatimukset ovat kasvaneet ja heidän kelpoisuusvaatimuksenaan tulee olla kasvatustieteen maisterin tutkinto.

Nykyinen lainsäädäntö (540/2018, muutokset 16.6.2021/1183) ja Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2022) ohjaavat varhaiskasvatuksen järjestämistä. Kunnat ja muut varhaiskasvatuksen tuottajat saavat edelleenkin päättää järjestämästään kasvun, kehityksen ja oppimisen tuesta varsin itsenäisesti ja säädösten väljyys johtaa erilaisiin tulkintoihin. Varhaiskasvatuksen erityisopetuksen ja tukimuotojen tarjonta ja saatavuus vaihtelevat eri puolilla maata, mikä asettaa lapset eriarvoiseen asemaan.

Lailla säädettyä erityisopettajan antamaa varhaiskasvatusta ei ole edelleenkään riittävästi, eikä kokoaikaista erityisopetusta (erityisryhmät) ole tarjolla kuin osassa kuntia ja joiden sisälläkin saattaa olla suurta vaihtelua. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan koulutuspaikkoja tulee yliopistoissa lisätä ja yleensä ottaen varhaiskasvatukseen kohdistuvaa erityispedagogista tutkimusta tarvitaan lisää, jotta varhaiskasvatuksen erityispedagogista toimintaa ja käytäntöjä voidaan kehittää.

Erityisopettajilla on tärkeä tehtävä aktiivisina varhaiskasvatuksen erityisopetuksen ja tuen muotojen kehittäjinä ja asiantuntijoina

sekä rohkeina lasten oikeuksien puolesta-puhujina. Heidän asiantuntemustaan ja näkemystään tulee hyödyntää, kun päätetään lasten varhaiskasvatukseen ja lasten tuen järjestelyihin liittyvistä asioista.

Palkkausta parantamalla, työoloja kehittämällä ja erityisopettajan asiantuntijuuden vahvistamisella, työnantajat takaavat koulutettujen erityisopettajien sekä saamisen että pysymisen varhaiskasvatuksen erityisopettajan tehtävissä. Näiden ohella lainsäädännön arviointia ja kehittämistä tulee jatkaa.

VIITTEET SEKÄ MUITA KESKEISIÄ SÄÄDÖKSIÄ

Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 986/1998.

HE 148/2021 vp. Hallituksen esitys varhaiskasvatustalain muuttamisesta.

Kansallisarkiston päätös 2.1.2019 varhaiskasvatuksen pysyvästi säilytettävistä asiakirjoista ja niiden säilytysmuodosta.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380.

Opetushallitus 2022. *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*. Määräys OPH-700-2022.

Perusopetusasetus 20.11.1998/852.

Perusopetuslaki 628/1998.

Pihlaja, P. 2021. *Inklusio – mahdollottomia ajatuksia ja mahdollisuuksien tarkastelua.*

<https://tutkittuavarhaiskasvatuksesta.com/2021/11/05/inkluisio-mahdollottomia-ajatuksia-ja-mahdollisuuksien-tarkastelua/> (luettu 14.5.2022).

Sosiaali- ja terveysministeriö 2001. **Pihlaja, P.** Johdanto teoksessa

Pihlaja, P. & Kontu, E. *Työkaluja päivähoiton erityiskasvatukseen.*

Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen

valtakunnallisista tavoitteista ja esiopetuksen tuntijaosta (1435/2001).

Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta 753/2018.

Varhaiskasvatustalain 540/2018.

Varhaiskasvatustalain muutokset 16.6.2021/1183.

VARHAISKASVATUKSEN OPETTAJIEN LIITTO
SMÅBARNSPEDAGOGIKENS LÄRARFÖRBUND